

Obsah

Články / Articles

Příchestí minulé činné na *-(v)ší* v dnešních českých publicistických textech

The Czech active past participle in *-(v)ší* in contemporary journalistic texts /03

Markus Giger

Niedrigfrequente grammatische Phänomene als sprachliche Zweifelsfälle

Low-frequency grammatical phenomena and their uncertain status /24

Marek Konopka

Předložky *v(e)*, *na* a jejich konkurence ve statických prostorově-relačních významech

The prepositions *v(e)*, *na* and their variation in static spatial meanings /45

Radek Ocelák

Wörter gibt's, die gibt's gar nicht! Ein Exkurs ins grammatische Raritätenkabinett

There are words that do not exist! A peek into the cabinet of grammatical curiosities /57

Bruno Strecker

Případ Kmetiněves: Leave the language alone, nebo axiologicky ukotvený průzkum jazyka?

The Kmetiněves case: Leave the language alone, or an axiologically anchored investigation of language? /65

Josef Šimandl

Recenze / Reviews

Ulrich Engel:
Syntax der deutschen Gegenwartssprache /83
Helena Dědičová

Zprávy / News

Človek a jeho jazyk
Human beings and their language /91
Katarína Gajdošová, Mária Šimková

5. ročník bienálnej medzinárodnej konferencie Slovko
The 5th biennial international conference Slovko /101
Mária Šimková

Pokyny pro autory /106
Instructions for authors /108

Poděkování recenzentům /110

Příčestí minulé činné na *-(v)ší* v dnešních českých publicistických textech

Markus Giger

Slavisches Seminar der Universität Basel

Markus.Giger@unibas.ch

Nota. Einige von den neuesten Schriftstellern versuchen es, transi-tiven und intransitiven Zeitwörtern ein Beiwort vergang. Zeit wirkender Form auf wší wší wší zu geben. Nach ihnen wäre recht: List užlutnuwší opadawá, onemocněwší sestra, Dawidowi zemřewšímu, ze přicin předběhewších, ožrawším se, zhniwších, wloudiwší se, u. so eine Menge wší“ (Ziak 1842, 254)

„Причастия на -ші заметно выделяются из общей массы чешских полных причастных форм своей «книжностью» и малоупотребительностью“ (Izotov 1993, 84)

Zalyžařivší si lyžař potkal nezalyžařivší si lyžařku (jazykolam)

The Czech active past participle in *-(v)ší* in contemporary journalistic texts

ABSTRACT: Among the results of Russian influence on Czech in the 19th century was the emergence of an active past participle in *-(v)ší* in Czech. Although not welcomed by all grammarians, this participle continued its existence in Czech until today, becoming mainly a device of archaic and bookish style. In the actual work, the occurrence of the active past participle in *-(v)ší* in the largest partial corpus of the Czech National Corpus containing journalistic texts is studied. A main result of the study is that apart from a large number of examples from different verbs which show the active past participle on *-(v)ší* in the studied corpus once or twice and where it is indeed a device of archaic and bookish style, sometimes even of irony and humor, there is a small group of (mainly intransitive) verbs, where this participle functions with considerable frequency in stylistically more neutral contexts of written Standard Czech as the only participle (sometimes as a – stylistically more marked – variant of a more numerous active past participle in *-l*). In these cases, it remains overwhelmingly a syntactically unextended direct attribute of a noun. Such active past participle in *-(v)ší* is to be found most often in sports coverage where it is built from a set of verbs with terminological function.

KEY WORDS: Czech, verb, morphology, syntax, participle

KLÍČOVÁ SLOVA: čeština, sloveso, morfologie, syntax, příčestí

Niedrigfrequente grammatische Phänomene als sprachliche Zweifelsfälle

Marek Konopka

Institut für Deutsche Sprache, Mannheim

konopka@ids-mannheim.de

Low-frequency grammatical phenomena and their uncertain status

ABSTRACT: Some grammatical phenomena that only seldom appear in the corpora of written language often coincide with speakers' uncertainty about a given form's grammatical status. Such display of uncertainty is often subject to prescriptive criticism, which pays little attention to actual usage. However, thorough and discriminating corpus analyses can help in a proper description of various low-frequency phenomena and in situating them more adequately in the grammatical system, against the background of different contexts, communicative situations, and language varieties. To exemplify this potential, this study examines three linguistic phenomena in German, using a corpus-based approach: the dative singular ending *-e*, the construction *aus aller Herren Länder*, which lacks the dative plural ending *-n*, and the non-standard preterite form *frug*. The results can be seen as a contribution to a more precise grammatical description on the one hand and, on the other, as a basis for an improved, more usage-oriented approach in providing practical advice to language users.

KEY WORDS: corpus analysis, grammatical description, low-frequency linguistic phenomena

Nízkofrekvenční gramatické jevy jako sporné jazykové případy

ABSTRAKT: Leckteré gramatické jevy, které se v korpusech psaných textů vyskytují jen zřídka, vzbuzují u mnoha uživatelů jazyka pochyby. Tyto případy jsou často předmětem normativní jazykové kritiky, která se o úzus mnoho nestará. Avšak pečlivé a diferencované korpusové analýzy mohou pomoci popsat i mnohé nízkofrekvenční jevy a adekvátněji je začlenit do systému na pozadí různých kontextů, komunikativních situací a variet. K exemplifikaci tohoto stanoviska byly korpusově zkoumány tři jevy německého jazyka: koncovka *-e* v dativu sg., konstrukce typu *aus aller Herren Länder*, v níž chybí plurálová koncovka *-n*, a nestandardní préteritální forma *frug*. Na výsledky tohoto výzkumu lze pohlížet na jedné straně jako na příspěvek k preciznějšímu gramatickému popisu a na straně druhé jako na východisko pro kvalitnější poradenskou praxi, orientovanou na reálný úzus.

KLÍČOVÁ SLOVA: korpusová analýza, gramatický popis, nízkofrekvenční jazykové jevy

Předložky *v(e)*, *na* a jejich konkurence ve statických prostorověrelačních významech

Radek Ocelák

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

radioc@seznam.cz

The prepositions *v(e)*, *na* and their variation in static spatial meanings

ABSTRACT: The article provides a classification of the static spatial relations expressed by the prepositions *v(e)* and *na* (in most contexts translated as *in* and *on*) in contemporary Czech, based on the data of The Czech National Corpus and the internet. Both prepositions, used with a nominal phrase in the locative, may refer to several distinct relations between the determined and the determining spatial object (usually, but not necessarily, various types of localization). For each of the prepositions, these relations are classified with special attention to possible variation between the two (and some other) prepositions in describing the same situation. Such detailed analysis of prepositional meanings and variation seems useful e. g. in advanced learning of Czech as a foreign language. The description of the static spatial meanings of the prepositions is a proper basis for describing their other spatial (dynamic) as well as non-spatial (abstract) meanings.

KEY WORDS: preposition, prepositional meaning, variation, static spatial relation, localization

KLÍČOVÁ SLOVA: předložka, předložkový význam, konkurence, statická prostorová relace, lokalizace

Wörter gibt's, die gibt's gar nicht!

Ein Exkurs ins grammatische Raritätenkabinett

Bruno Strecker

Institut für Deutsche Sprache, Mannheim

strecker@ids-mannheim.de

There are words that do not exist! A peek into the cabinet of grammatical curiosities

ABSTRACT: The possibility to search electronically very large corpora of texts has opened up ways in which we can truly evaluate the rules through which grammarians have tried and continue to try to simulate natural languages. However, the possibility to handle incredibly large amounts of texts might lead to problems with the assessment of certain phenomena that are hardly ever represented in those corpora and yet, have always been regarded as grammatically correct elements of a given language. In German, typical phenomena of this kind are forms like *betrögest* or *erwögest*, i.e. second person singular of the so-called strong verbs in the subjunctive mood. Should we see them merely as grammarians' inventions? Before doing so, we should reconsider the nature of these phenomena. They may appear to be isolated word forms but, in fact, are compact realizations of syntactic constructions, and it is the frequency of these constructions that should be evaluated, not the frequency of their specific realizations.

KEY WORDS: corpora, frequency of the grammatical phenomena, correctness, realisations of syntactic constructions

Jsou slova, která neexistují! Pohled do sbírky gramatických kuriozit

ABSTRAKT: Možnost prohledávat velmi rozsáhlé korpusey textů pomocí elektronických nástrojů ukazuje cesty, jak evaluovat pravidla, jimiž se lingvisté snažili a stále snaží simulovat přirozený jazyk. Avšak možnost zpracovávat obrovské množství textů může přinášet problémy, jak hodnotit jisté jevy, jež se i v takto velkých korpusech nikdy nevyskytly, přestože byly vždy považovány za gramaticky korektní elementy daného jazyka. V němčině jsou typickými prvky tohoto druhu tvary jako *betrögest* nebo *erwögest*, tj. 2. os. sg. konjunktivu préterita tzv. silných sloves. Máme se na ně dívat jako na pouhý výmysl gramatiků? Než tak učiníme, měli bychom znovu zhodnotit povahu těchto jevů. Může se zdát, že jde o izolované slovní formy, avšak ve skutečnosti jde o kondenzované realizace syntaktických konstrukcí, a proto bychom měli hodnotit frekvenci těchto konstrukcí, nikoli frekvenci jejich specifických realizací.

KLÍČOVÁ SLOVA: korpus, frekvence gramatických jevů, správnost, realizace syntaktických konstrukcí

Případ Kmetiněves: Leave the language alone, nebo axiologicky ukotvený průzkum jazyka?

Josef Šimandl

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

simandl@ujc.cas.cz

The Kmetiněves case: Leave the language alone, or an axiologically anchored investigation of language?

ABSTRACT: From a case study, a kind of manifesto grows in this article – or a challenge to discuss the principles of axiology in a corpus-based grammar. Part 1 (introduction) presents some facts about a group of Czech village names. One of them has been used frequently in the media last year, not always in accordance with language handbooks; Part 2 records this phenomena. Part 3 sketches how this phenomena would be treated in the spirit of laissez-faire linguistics. Part 4 starts with a reminder that there are not only language phenomena in corpora, but errors as well. Then, the axiology is presented as observation of values (a) in the national language, (b) in texts, (c) in language description. A description within a badly needed axiologic frame is claimed and demonstrated, where language phenomena would be evaluated not only after mere frequencies, but also depending on qualities of source texts. Part 5 adumbrates a broader frame and some parallels of other disciplines where the description of human practice differs from theoretical postulates. Part 6 specifies the role this journal hopes to play in further discussions: about the use of corpora in a grammar research, about criteria of marking language phenomena, about distinguishing innovations from errors, about values of single language phenomena.

KEY WORDS: language use, corpora, laissez-faire linguistics, axiology (as evaluation of qualities, not only quantities), language culture

KLÍČOVÁ SLOVA: úzus, korpus, lingvistika laissez-faire, axiologie (jako hodnocení kvalit, ne jen kvantit), jazyková kultura

Ulrich Engel: Syntax der deutschen Gegenwartssprache

Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2009. 4., völlig neu bearbeitete Auflage, 309 s.

Helena Dědičová

PdF, Univerzita Hradec Králové

Helena.Dedicova@uhk.cz

Ulrich Engels *Syntax der deutschen Gegenwartssprache* (Syntax současného německého jazyka) erschien im Jahre 2009 im Erich Schmidt Verlag in Berlin (gegründet im Oktober 1924 unter dem Namen "Der Wirtschaftsfrieden") in der Buchreihe „Grundlagen der Germanistik“ in ihrer 4., grundlegenden Neubearbeitung.

In dieser Buchreihe werden die Handbücher zur Einführung in die zahlreichen Fachgebiete der Wissenschaft von der deutschen Sprache und Literatur veröffentlicht. Sie sind auf verschiedene Themen, ihre Probleme, Untersuchungsmethoden, Forschungsrichtungen wie z.B. Literatur, Sprache, Sprachdidaktik, Soziolinguistik usw. ausgerichtet. Die Reihe „Grundlagen der Germanistik“ bietet einige Bücher an, die gezielt an Deutschlehrer oder Germanistikstudenten gerichtet sind. So auch die vierte Auflage des Buches „Syntax der deutschen Gegenwartssprache“ von Engel, die auch für den Bereich Deutsch als Fremdsprache geeignet ist.

Die erste Auflage dieses Werkes erschien im Jahre 1977, die nächsten dann in den Jahren 1982 und 1994. Während für die zweite und dritte Auflage zahlreiche Änderungen, Verbesserungen und Ergänzungen des Textes typisch waren (einige Teile wurden auch völlig neu geschrieben), ist die vierte Auflage, die nach 15 Jahren erschien, ein „neues“ Buch, in dem nach den Worten des Autors kaum ein Satz der alten Fassung erhalten blieb. Wichtig für den Autor war auch die neuartige Gliederung und Struktur des gesamten Buches.

Engels Syntax ist in sechs Hauptteile gegliedert. In diesen Teilen behandelt er alle syntaxrelevanten Teilbereiche, angefangen vom Wort über Wortgruppen und Sätze bis hin zu Äußerungen als Textelemente.

Was ist eigentlich Syntax? Und wie betreibt man sie? Bevor Engel im ersten Kapitel diese komplizierte Frage zu lösen beginnt, erwähnt er die „Kalamität“ (Engel, 2009, 15) in der deutschen Terminologie. Diese besteht darin, dass die philologischen Termini nicht genau und eindeutig definiert sind. Sie sind zwar allgemein verständlich, aber jeder Autor definiert sie für sich selbst neu, so dass die ursprüngliche Bedeutung entweder verloren geht oder modifiziert wird. Das betrifft auch den scheinbar einfachen, aber in Wirklichkeit doch so schwierigen Terminus Syntax. Dieser Begriff wird entweder so definiert, dass man die formale Seite des Satzes bevorzugt (Satzlehre, Zusammenstellung, Formenlehre u. a. m.), oder nur die kommunikative bzw. die inhaltsbezogene Funktion betont. Engel erklärt die Syntax als „Lehre vom Zusammenfügen sprachlicher Elemente zu immer größeren Einheiten bis hinauf zum Text“ (Engel, 2009, 33). Das Zusammenfügen verläuft auf verschiedenen Ebenen, was festen Regeln unterliegt. In der Auflage aus dem Jahre 1982 nennt er die Syntax ein „System von Kombinationsregeln“ (Engel, 1982, 49), als „Kombinatorik des supraphonematischen Bereichs im Ausdrucks- wie im Inhaltsbereich“ (Engel, 1982, 21). Bei der „Kombinatorik“ oder dem „Zusammenfügen“ betont er die Ausdrucksformen und Inhaltsformen der Syntax, die verschiedenen Ebenen, während er in der letzten Auflage nicht den Satz, sondern den Text als die größte Einheit der Sprache versteht.

In ähnlicher Weise erklärt Engel den Grammatikbegriff, er verbindet das Formensystem der Sprache mit den Inhalten, Bedeutungen, Informationen, weil die Inhalte in der Sprache das Wesentliche sind. Nach dem Zweck der Darstellung der Sprachbeschreibung unterscheidet und beschreibt er eine präskriptive (normative) und eine deskriptive Grammatik, eine Produktionsgrammatik, eine Rezeptionsgrammatik, eine aszendente und eine deszendente Grammatik. Er lehnt die Transformationsgrammatik ab, weil jede grammatische Theorie mit Transformationen arbeitet und Transformationen immer eine wichtige Rolle spielen. Seine Grammatik (Syntax) bezeichnet er als eine deszendente angelegte deskriptive Produktionsgrammatik (Engel, 2009, 18).

Syntax als Theorie der Kombinationsmöglichkeiten kombiniert die Elemente in zwei Richtungen – horizontal und vertikal. Die horizontale Sprachbeschreibung des Satzes definiert Engel als Syntagma, die vertikale als Paradigma. Die traditionelle Grammatik nennt hauptsächlich die morphologischen Paradigmen (Flexionsendungen), Engel fügt die Paradigmen auf der Wortebene, auf der Satzgliedebene, auf der Ebene der einfachen Sätze und Nebensätze hinzu.

In den folgenden drei Kapiteln werden die einzelnen sprachlichen Elemente und deren Verbindungen und Abhängigkeiten voneinander angeführt. Angefangen beim Wort, dem Grundelement der Sprache, das ähnlich wie die Begriffe Syntax, Satz usw. schwierig zu definieren ist. Engel kritisiert die traditionelle Auffassung, die das Wort als Buchstabenfolge zwischen zwei Leerstellen versteht. Er versucht, den Begriff Wort mit Hilfe einer Wortklassifizierung zu defi-

nieren, weil seiner Meinung nach die Gliederung des Wortes nach seiner Flektierbarkeit oder Semantik als ungeeignet abgelehnt werden muss (Engel, 2009, 38). Er klassifiziert die Wortklassen auf Grund ihrer Distribution und ihrer Umgebung mittels der distributionell fundierten Methode und unterscheidet 16 Wortklassen. Einige von ihnen tragen die traditionellen Namen (Verb, Nomen, Adjektiv, ...), andere kommen als Wortklasse nicht traditionell vor (Kopulapartikel, Rangierpartikel, Vergleichspartikel, Satzäquivalent ...). Zum Thema Wort gehört auch die Entstehung neuer Wörter in (nicht nur) der deutschen Sprache. Man spricht dabei allgemein über die Wortbildung, was Engel sehr scharf kritisiert und die so genannte Wortbildung als Phrasenbildung bezeichnet, weil es bei diesem Prozess „um Änderungen der Wortgruppenstruktur, also um einen interphrastischen Prozess geht“ (Engel, 2009, 70). Neue Wörter bilden neue Phrasen, weil jedes Wort eine spezifische Umgebung hat und damit eine Phrase eigener Art bilden kann.

Einige der wichtigsten Grundbegriffe von Engels Syntax sind Dependenz und Valenz, die in der Satzstruktur eine wichtige Rolle spielen. Diese Termini sind – wie auch Paradigma und Syntagma – nicht neu und werden in der deutschen Linguistik unterschiedlich definiert, was Engel kritisch betrachtet. Der Autor hat die Konzeption der Dependenzgrammatik von Lucien Tesnière übernommen und durch Erkenntnisse der neueren Valenzforschung angereichert. Er weist darauf hin, dass die Valenztheorie nicht mit der Verbgrammatik verwechselt werden darf, weil diese sich nur mit dem Verb befasst. Er sieht die Valenz, ähnlich wie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts Tesnière, auch bei anderen Wortklassen (vgl. in Tschechien F. Čermák, M. Kopřivová, A. Čermáková u. a.).

Vom Wort geht Engel weiter zum Terminus Wortgruppe, den er von außen und von innen charakterisiert. Engels Verständnis dieses Begriffs ist breiter als in der traditionellen Auffassung. Er bezeichnet als Wortgruppen „alle Bestände aus mehreren Wörtern, die durch syntaktische Regeln verbunden sind“ (Engel, 2009, 110). Dann spricht er über die Glieder (Satzglieder) und Attribute, die vom Verb oder von einem anderen Element abhängen (äußere Klassifikation) und über die Phrasen (innere Klassifikation), die immer ihren intern regierenden Kopf enthalten und nach ihm benannt werden (Verbalphrasen, Nominalphrasen, Adjektivphrasen usw.) Im dritten Kapitel beschreibt Engel im Detail die wichtigsten Phrasenklassen und ihre Strukturmerkmale mit Hilfe von Dependenzästen¹.

Auf fast hundert Seiten wird der Satz behandelt. Zu der alten Definition, dass der Satz die „Verbalphrase im weiteren Sinne“ ist (Engel, 1982, 163), fügt

---

¹ In den älteren Auflagen werden die Phrasen gesondert behandelt, nicht zusammen mit dem Terminus Wortgruppe, der Kopf der Phrase wird hier nach Tesnière Nukleus genannt (Engel, 1982, 106).

er hinzu, dass diese Verbalphrase „ein finites Verb als Kopf hat“ und dass sie „potentiell autonom ist“ (Engel, 2009, 119). Die Nominalsätze und die anderen Sätze, die kein finites Verb enthalten, sind nach Engels Meinung keine Sätze. Die in der deutschen Linguistik allgemein geltende Meinung, dass das finite Verb das wichtigste Element für die Struktur des Satzes darstellt, lehnt Engel ab. Er sieht nicht das Finitum, sondern das „zentrale Verb“ als Kern des Satzes. Diese Funktion hat das Finitum nur in dem Falle, dass der Satz lediglich ein Verb enthält. Das zentrale Verb (Vollverb) als strukturelles Zentrum des Satzes beeinflusst die Zahl und Art der Ergänzungen und Angaben. Das finite Verb ist für den Satz in anderer Beziehung wichtig – für die Zeitbestimmung.

Das Tempusproblem ist das nächste Thema, zu welchem Engel seine eigene Auffassung vertritt. In der Detailanalyse versucht er zu zeigen, dass die Tempora mit dem Begriff der Zeit nur sehr bedingt zu tun haben, weil die fünf Ausdrucksformen des finiten Verbs (Präsens, Präteritum, Imperativ, Konjunktiv I und II) nicht nur ein morphologisches Paradigma bilden, sondern dass sie auch als semantische Subkategorien gelten. Anstelle der Beschreibung der Kategorie Tempus sollte man die Aufmerksamkeit den fünf Ausdrucksformen im semantischen Sinne widmen (Engel, 2009, 127).

Die Satzglieder teilt Engel traditionell in Ergänzungen und Aufgaben, aber schon die Satzglieder charakterisiert er anders, als es in den neueren Grammatikwerken gewöhnlich der Fall ist. Während Glinz, Eroms, Helbig und Buscha u. a. die Satzglieder mit Hilfe von Verschiebeprobe, Umstellprobe definieren, sieht Engel ein anderes wichtiges Merkmal – die Satzglieder müssen ein Paradigma aufweisen. Dass es nicht identisch ist, zeigt er am Beispiel des kleinen Wortes *es*, das zwar im Satz verschiebbar ist, aber kein Paradigma aufweist. Engel stellt seine eigene Definition der Ergänzungen vor und teilt sie nach den semantischen und morphosyntaktischen Merkmalen. Es gibt seiner Meinung nach elf Arten der Ergänzungen in der deutschen Sprache. Dabei kritisiert er ziemlich scharf die Kategorisierung der Ergänzungen bei anderen Linguisten (Engel, 2009, 133). Die einzelnen Ergänzungen werden dann beschrieben und mit ihren traditionellen Definitionen konfrontiert.

Tesnière widmete in seiner Theorie den Angaben nicht allzu viel Aufmerksamkeit, nach Engel ist aber jetzt die Zeit gekommen, die Angaben zu kategorisieren, zu definieren und in den dependenziellen Diagrammen zu verankern. Er schlägt ihre Subkategorisierung nach der Semantik vor und unterscheidet drei Kategorien der Aufgaben, die er weiter in zahlreiche Klassen unterteilt. Den Gedanken, dass die Angaben als Satzglieder nicht valenzgebunden sind, lehnt er ab, sie sind nur „verbferner“ als Ergänzungen (Engel, 2009, 160). Während die Ergänzungen zusammen mit dem zentralen Verb die Minimalstruktur des Satzes bilden, sind die Angaben als Prädikationen für die Gesamtstruktur des Satzes wichtig.

Für das Thema „Wortstellung“ hat Engel keinen richtigen Namen gefunden, weil es sich nicht um die Anordnung der Wörter handelt, sondern es geht mehr um die Abfolge solcher Elemente wie Satzglieder, Wortgruppen usw. Trotzdem bleibt er bei der Bezeichnung Wortstellung, weil sie allgemein bekannt ist. In der ersten Hälfte des 20. Jh. hat Erich Drach den deutschen Satz in drei Stellungsfelder aufgeteilt, was auch von Engel übernommen wird. Er behauptet, dass die Grundfolgeregeln nur im Mittelfeld, im Satzrahmen gelten. Alles, was außerhalb des Rahmens steht, muss nicht der Grundabfolge unterliegen.

Der zusammengesetzte Satz, der Komplexsatz wird mit Hilfe der eigenen Terminologie als eine strukturelle Einheit definiert, die mindestens ein finites Verb und zwei zentrale Verben enthält. Nach den syntaktischen Funktionen unterscheidet der Autor „ausgebaute Ergänzungen, ausgebaute Angaben und ausgebaute Attribute“, was in der traditionellen Linguistik verschiedenen Arten des Nebensatzes entspricht. Die Bedeutung des Satzes zu charakterisieren ist ein langwieriges und kompliziertes Problem und Engel stellt sich nicht das Ziel, fertige Lösungen anzubieten. Er beschränkt sich darauf, die Bedeutungskategorien zu charakterisieren, zu vergleichen und durch Beispiele zu ergänzen. Darin sieht er seinen Beitrag zum Thema Satzsemantik.

Die letzten zwei Kapitel sind den „Äußerungen“ und „schichtneutralen Aspekten“ gewidmet, also der Verbindung mehrerer Wörter, Sätze oder Phrasen zu einer Sinneinheit. „Alle linguistischen Wege führen zum Text“ hat Engel schon in der ersten Auflage seines Buches geschrieben (Engel 2009, 215) und diese Idee entwickelt er in allen nachfolgenden Auflagen, wobei er zu der Schlussfolgerung kommt, dass die Texte der eigentliche und wichtigste Gegenstand der Sprachwissenschaft sind. Bis Mitte der 60er Jahre des 20. Jahrhunderts wurden Texte in der Linguistik nur am Rande erforscht, der Satz war die vorherrschende Untersuchungseinheit. Damals war aber bereits klar, dass einige Phänomene nicht auf der Satzebene beschrieben werden können, deshalb wurden die Texte analog zu Sätzen analysiert. Seit Anfang der 70er Jahre orientieren sich viele Linguisten (neben Engel vor allem Klaus Brinker, Hans-Werner Eroms, in Tschechien František Daneš u. a.) auf die sprachwissenschaftliche Disziplin, die sich mit der sprachlichen Einheit 'Text' (sowohl mündlich als auch schriftlich) befasst. Die neue Disziplin wird Textgrammatik, Textlinguistik, Textwissenschaft und ähnlich genannt, Engel spricht zuerst über die Textlinguistik (Engel 1982, 273), in der 4. Auflage über die Textsyntax (im Gegenteil zur Satzsyntax) (Engel 2009, 215). Die Texte haben ihre eigene Syntax und sie werden nicht von Sätzen, Wörtern oder Phrasen gebildet, sondern von Äußerungen, den Grundeinheiten von Texten, die ihre eigene Form, Semantik und Struktur haben. Engel widmet seine Aufmerksamkeit vor allem der Beschreibung der Texte, der Möglichkeit ihrer Analyse. Die Fragen, wie der Text abgegrenzt wird, worauf die Autonomie eines Textes beruht, seien nicht Ziele seiner Arbeit, sie sollen weiter diskutiert werden. Nach Engel ist der Sprechakt ein untrennbarer, integraler Bestandteil der Texttheorie, obwohl die Textlinguistik

allgemein oft nur die Texte analysiert. Der Autor beschreibt die Funktionen und die neue Typik der Sprechakte relativ detailliert, seine vorgeschlagene Terminologie vergleicht er mit der traditionellen.

Die Äußerung, der Text oder der Satz haben eine gewisse Strukturierung, was schon seit der Zeit der ersten Prager Schule vor fast hundert Jahren bekannt ist. Engel kritisiert die Prager Schule und ihre Theorie der funktionalen Satzperspektive in der Hinsicht, dass sich die damaligen Linguisten nur auf den Satz konzentriert haben, der im Mittelpunkt ihrer Betrachtungen stand. Weitere sprachliche Elemente wurden nicht untersucht, obwohl man die Thema-Rhema-Gliederung auch in größeren Einheiten findet. Der Autor charakterisiert und beschreibt die kommunikativen Hauptteile des Satzes, das Thema, das Rhema, führt Beispiele dafür an, dass die Äußerungen auch nur das Rhema enthalten können. In manchen Sätzen differenziert er nicht nur Thema und Rhema, sondern auch das dritte Element, das beide Teile verknüpft. Dieses Element nennt er Phema (auch Jan Firbas unterscheidet schon im Satz drei Teile – das Thema, das Übergangselement und das Rhema, den Kern des Satzes). Die Äußerungen weisen nach Engel eine dreigliedrige Struktur auf. In der Mehrzahl der Äußerungen ist Phema mit dem finiten Verb identisch, es gibt aber auch andere Möglichkeiten wie z. B. das Negationswort *nicht* usw. Das Phema und seine Breite sind nach Engel noch nicht klar, es muss noch diskutiert werden.

Das nächste Thema, das Engel untersucht, ist die Textkonnexion. Er sieht drei Kriterien der Textkonnextität – phorische Signale (anaphorische und kataphorische), Konnektoren und rhetorische Mittel. Er bekennt sich hier zur Prager Schule der zweiten Hälfte des 20. Jh. und beschreibt ihre Theorie der thematischen Progression (František Daneš), erklärt einzelne Typen und führt Beispiele an.

Die Einbettung von Texten in Texte nennt Engel Textschichtung, die Primärtexte werden direkt oder indirekt wiedergegeben, erscheinen als Sekundärtexte. Die Textwiedergabe sollte nach Engel nur in einer Grammatik behandelt werden, die sich auch mit der Ebene Text befasst. Das 5. Kapitel wird mit der Definition und Beschreibung der Textsorten beendet.

Beginnend vom Wort, über die Wortgruppe bis hin zum Satz und Text hat Engel die einzelnen Elemente der Sprache, die er *Schichten* der Sprachbetrachtung nennt, beschrieben. Es gibt aber auch Erscheinungen, Phänomene, die schichtübergreifend sind, sie kommen in mehreren Schichten vor. Zu diesen Phänomenen zählt Engel Kongruenz, Negation, Koordination und Apposition. Während er in den älteren Auflagen nur die Koordination (Häufung) bearbeitet (Engel, 1982, 261), legt er in der letzten Auflage auch Gedanken der neueren Forschung zum Thema Kongruenz und Negation vor. Die Regeln der Kongruenz werden nur kurz zusammengefasst, das allgemein Bekannte wird wiederholt. Die Negation teilt er nicht in die allgemein bekannten Typen Satznegation und

Sondernegation auf, sondern er analysiert die Negationsmöglichkeiten auf allen Ebenen, auf der Textebene, Satzebene usw.

Die Koordination ist eine strittige Frage der Dependenzgrammatik. Engel versucht, die Koordination rein dependenztheoretisch zu beschreiben, damit sie in das Dependenzsystem eingefügt werden kann. Er geht davon aus, dass jedes Element der Sprache gehäuft auftreten kann, diese Häufung wird mit den Konjunkturen realisiert und der Konjunktore übernimmt dann die Valenz des sprachlichen Elements, das gehäuft wird.

Die in das System der Sprache nicht völlig integrierten Phrasen bezeichnet Engel als abgesetzte Spezifikatoren. Es geht dabei um Appositionen, Parenthesen und bestimmte Arten von Relativsätzen, die Engel neu definiert. Seine Definition der Apposition ist zwar sehr detailliert, aber er rechnet nur mit der lockeren, weiten Apposition, die enge Apposition bleibt außer Betracht.

Engels *Syntax der deutschen Gegenwartssprache* beschreibt die Hauptprobleme der modernen Syntax, vergleicht, oft sehr kritisch, die Ideen des Autors mit Ideen anderer Linguisten, berücksichtigt ebenso kritisch die bisherige Forschungsdiskussion, schlägt für wesentliche Bereiche Lösungen vor. Der Autor bleibt bei der Grundkonzeption des Bandes, bei der Darstellung der Dependenz-Verb-Grammatik, die sich auf die „aszendente“ Betrachtungsweise orientiert.

Das Buch ist klar, logisch, übersichtlich aufgebaut, verständlich geschrieben. Das Register, das Verzeichnis der Fachtermini am Ende hat in der letzten Auflage keine Kurzdefinitionen (man konnte sie in den älteren Auflagen finden) und ist weniger umfangreich, was die Arbeit mit dem Buch nicht unbedingt erleichtert. Positiv einzuschätzen sind das detaillierte und umfangreiche Literaturverzeichnis und die kurze Zusammenfassung des Themas am Ende eines jeden Kapitels. Dieses inhaltlich sehr informative Buch ist ein wichtiger Beitrag zur Forschungsdiskussion über die neuere Auffassung der Syntax und der Textlinguistik, es ist nicht nur für Wissenschaftler, sondern dank seinem nutzerfreundlichen Aufbau auch für interessierte Studenten geeignet, die sich mit Problemen der deutschen Sprachwissenschaft beschäftigen. Dazu tragen auch zahlreiche anschauliche Beispiele und Diagramme bei, die die Orientierung in dem aktuellen Buch erleichtern.

Am Anfang dieser Syntax wird der Wirrwarr in der deutschen Terminologie kritisiert, man muss jedoch am Schluss hinzufügen, dass Engel selbst zu diesem Wirrwarr beiträgt, indem er zahlreiche Termini teilweise unterschiedlich und verschiedenartig definiert, als sie traditionell aufgefasst werden (z.B. Engel, 2009, 79 – die Wortgruppe).

LITERATURVERZEICHNIS

BRINKER, K. (2005): *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. 6., überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin: Erich Schmidt.

ENGEL, U. (1982): *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. 2., überarbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt.

ENGEL, U. (2009): *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. 4., völlig neu bearbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt.

ESV [online]. Berlin: Erich Schmidt, April 2010 [zit. 2010-09-24]. *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. <<http://www.esv.info/978-3-503-09882-8>>.

ESV [online]. Berlin: Erich Schmidt, April 2010 [zit. 2010-09-20]. Eine kurze Verlagsgeschichte in zehn Kapiteln. <<http://www.esv.info/kapitel/1/verlagsgeschichte.html>>.

Uni-Online [online]. München: Agentur für Marketing, Kommunikation & Medien, 2010 [zit. 2010-09-25]. Engel: *Syntax der deutschen Gegenwartssprache* (ESVbasics). <<http://www.uni-online.de/artikel.php?id=5234>>.

Človek a jeho jazyk

Katarína Gajdošová

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

katarinag@korpus.juls.savba.sk

Mária Šimková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

marias@korpus.juls.savba.sk

Za týmto názvom sa skrýva viacero skutočností: predovšetkým život a dielo **profesora Jána Horeckého**, ktorý iste nie je neznámy ani českej lingvistickej verejnosti; esej, ktorú J. Horecký predniesol na konferencii venovanej jeho osemdesiatinám a ktorá bola uverejnená v Jazykovednom časopise (2000, č. 1, s. 3 – 7; dostupný aj na <http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/>); napokon je to aj názov celej výročnej konferencie konanej pri tomto jubileu a zborníkov, ktoré pri tejto príležitosti vyšli (*Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry*, 2000; *Človek a jeho jazyk. 2. Jazyk ako pamäť kultúry*, 2001). Keď sa začalo s prípravou konferencie venovanej 90. výročiu narodenia J. Horeckého, žiaľ, už bez jeho osobnej účasti († 11. 8. 2006), nebolo treba veľa premýšľať o jej pomenovaní.

Medzinárodná konferencia *Človek a jeho jazyk 2010* sa uskutočnila 20. – 22. 1. 2010 v Kongresovom centre Slovenskej akadémie vied v Smoleniciach. Na pozvanie organizátorov – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Ústav orientalistiky SAV, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – sa v príjemnom prostredí Smolenického zámku zišlo takmer 70 účastníkov zo SR, ČR, Rakúska, Ukrajiny a Bulharska. Väčšinu zo slovenských lingvistov Ján Horecký odborne viedol a podnecoval v skúmaní fonetiky a fonológie, lexikológie, morfológie, štylistiky, ale aj terminológie, prekladu, kultúry spisovnej slovenčiny, klasickej filológie, v komparatívnom výskume, vo výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka či v iných oblastiach. Do všetkých týchto disciplín sám počas svojho života nielen zablúdil, ale vyryl v nich aj nezmazateľnú stopu. O jeho erudovanosti, šírke

a hĺbke záberu svedčí približne dvetisíc záznamov v jeho bibliografii (http://www.juls.savba.sk/ediela/slovenski_jazykovedci/), z ktorých vyše 30 predstavujú rôzne knižné tituly – individuálne i spoluautorské monografie (napr. nezaobmedzená Fonológia latinčiny z r. 1949, priekopnícke Základy slovenskej terminológie z r. 1956), učebné texty (napr. skriptá Úvod do matematickej jazykovedy, 1969), výkladové a terminologické slovníky, pravidlá pravopisu.

Vzhľadom na široké pole pôsobnosti J. Horeckého sa už na predchádzajúcej konferencii vymedzili isté tematické okruhy najviac súvisiace s jeho výskumným zameraním a tie sa využili aj na konferencii Človek a jeho jazyk 2010. Viaceré príspevky presahovali do niekoľkých tematických oblastí, autori si sami určovali, kam majú byť zaradení. Keďže necelé tri dni podujatia nepredstavovali dostatočný časový priestor na lineárne usporiadanie 61 príspevkov, celý jeden deň sa rokovalo v paralelných sekciách. Informácie o vybraných príspevkoch preto neuvádzame podľa programu, ale podľa príslušnosti k jednotlivým tematickým oblastiam.

V mene organizátorov konferenciu slávnostne otvorila predsedníčka Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV A. Ferenčíková. Účastníkov konferencie privítala slovami slovenského básnika Jána Hollého a spomienkou na jeho hexametre, ktorými J. Horecký sám vítaval účastníkov smolenických konferencií. M. Šimková z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave prečítala pozdravný list z Ústavu formálnej a aplikovanej lingvistiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. P. Sgall, J. Panevová a E. Hajičová v ňom s úctou a vďakou spomenuli najmä nezastupiteľnú pomoc J. Horeckého pri organizovaní medzinárodnej konferencie Colling v roku 1982, ale i jeho ďalšiu spoluprácu s ich matematicko-lingvistickým pracoviskom. K. Habovštiaková, bývalá pracovníčka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (v súčasnosti na dôchodku), zaspomínala na mladého J. Horeckého a na časy, keď začínal svoju vedeckú dráhu. Prostredníctvom troch silných osobných spomienok, ktoré predniesol S. Ondrejovič z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave, si všetci, ktorí poznali prof. J. Horeckého, pripomenuli jeho profesionalitu, ale najmä ľudskosť a priateľskosť ku každému, s kým sa stretol. V pamäti ostáva najmä jeho otvorenosť a dostatok času pre všetkých, ktorí mali záujem či potrebu konzultovať alebo si „len tak“ podebatovať o lingvistiky a o živote. S. Ondrejovič zhrnul aj najvýznamnejšie vedecké práce J. Horeckého a jeho pedagogickú činnosť. Osobitne sa prístavil pri veľkom diele J. Horeckého na poli spisovného jazyka, kde všetkých učil vnímať jazyk nie striktnie preskriptívne, ale ako „niečo prirodzené, ako súčasť nás samých.“ Mnohí účastníci súhlasne prikývli rečníkovi na záverečné konštatovanie, že bolo šťastím žiť v dobe J. Horeckého.

V prvom tematickom bloku *všeobecná jazykoveda* bolo prednesených jedenásť príspevkov. Mnohé z nich, najmä prvé dva úvodné, vyvolali rozsiahlu diskusiu, ktorá však musela byť – ako to už pri naplnenom programe býva –

z časových dôvodov „pragmaticky“ ukončená. O to viac bolo potom individuálnych vedeckých debát v kuloároch pri dobrej večeri či vínu. J. Dolník z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave vo svojom príspevku *Jazykový znak ako kultúrna jednotka* nadviazal na Horeckého oddelenie komunikačného jazykového znaku od systémového jazykového znaku, ktoré J. Horecký zároveň dáva do semiotického vzťahu. Dôsledná semiotizácia jazykového znaku smeruje ku kulturologizácii. J. Dolník upriamil pozornosť na jazykový znak ako kultúrnu jednotku a zdôraznil, že k nemu môžeme pristupovať ako k jazykovo-semiotickej, všeobecno-semiotickej alebo kultúrno-semiotickej, resp. kultúrno-antropologickej jednotke. – F. Čermák z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe otvoril v príspevku *Centrum a periférie jazyka ešte jednou* otázku dichotómie centra a periférie v jazyku. Ako základný problém formuloval vágnosť a absenciu dostatočných kritérií na bližšie vymedzenie týchto pojmov a ich dichotómie. Doterajšie ilustrácie označil len za účelovo vybrané príklady, pripomenul chýbajúcu systematickú analýzu so zahrnutím syntagmatických aspektov a navrhol použiť alternatívny prístup so škálou, v ktorom by sa akceptovala frekvenčná povaha každého javu. V nasledujúcej diskusii (E. Tibenská, S. Čmejrková, J. Dolník, A. Jarošová, L. Kralčák, H. Gladková) boli doplnené informácie a čiastočne zodpovedané otázky súčasne na oba prednesené príspevky. S. Ondrejovič konštatoval, že centrum a periféria jazyka sú pohyblivé piesky pri pohľade na jazyk, F. Štícha ocenil otvorenie tejto otázky a sám sa v diskusii zamyslel nad termínmi centra a periférie.

J. Findra z Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici vyzdvihol vo svojom príspevku *Funkčný pohľad profesora Horeckého na jazyk* ponor J. Horeckého do problematiky glosovania, textu ako takého, štýlu masmediálnej komunikácie, napr. hovorenej publicistiky v elektronických médiách i písanej publicistiky v dennej a periodickej tlači, prepojenia textu s jazykovou kultúrou a vyústenie do teoretického spracovania problematiky ústnych a písaných publicistických textov. Do diskusie sa s príspevkom k problematike esejistického štýlu zapojili aj S. Čmejrková a S. Ondrejovič, k otázke miery zrozumiteľnosti sa vyjadril J. Dolník. – Vhodným doplnením bol referát J. Vaňka z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre o hierarchickom modeli jazykových funkcií v koncepcii J. Horeckého. V práci *Spoločnosť a jazyk* (1982) mal tento model nasledujúcu podobu: na prvom mieste dorozumievacia a myšlienková funkcia, na druhej rovine akumulatívna funkcia súvisiaca s komunikatívnym myslením a etnosignifikatívna funkcia. Neskôr (Slovenčina v našom živote, 1988) J. Horecký ku komunikatívnej funkcii pripojil ako druhú najvyššiu poznávaciu (gnozeologickú) funkciu zloženú z kognitívnej (poznávacej v užšom zmysle) a kogitatívnej funkcie (formulovanie myšlienok). – Na mnohoaspektovosť a dynamiku slovnodruhových klasifikácií a kritérií poukázal M. Vondráček z Pedagogickej fakulty Univerzity Hradec Králové. Napriek faktorom, ktoré sponchýňujú opodstatnenosť kategórie slovný druh (najmä relativita kritérií a premenlivosť ich hierarchie), pretrváva jej používanie

v súvislosti s jej didaktickou prijateľnosťou a vhodnosťou aj pre potreby jazykovej deskripcie. Autor sa pokúsil jednotlivé kritériá primerane sprehľadniť.

I. Bónová z Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach pripomenula osobitý vklad J. Horeckého do oblasti generatívnej gramatiky, ktorej sa na Slovensku nevenovalo veľa pozornosti (okrem neho výraznejšie už azda len F. Miko). V príspevku *Horeckého generatívny opis fonologického systému spisovnej slovenčiny* analyzovala autorov priekopnícky opis a špecifický postup pri vymedzení hierarchicky zoradených dištinktvých príznakov a tvorbe algoritmu na ich zretazovanie v rámci koreňových morféme. – V. Krupa z Ústavu orientalistiky SAV v Bratislave sa vo svojom príspevku *Proces revitalizácie polynézskych jazykov* zameral konkrétne na revitalizáciu maorijského jazyka na Novom Zélande. Počet používateľov tohto jazyka v 19. storočí klesol pod vplyvom vlny britských prisťahovalcov a jeho znalosť sa veľmi oslabil. V 20. rokoch 20. storočia bolo dokonca zakázané používať ho v školách. Situácia sa zlepšila na konci 70. rokov minulého storočia a postupne sa začalo s revitalizáciou tohto jazyka a s ním súvisiacej kultúry. Napriek stálej prevahe anglicky hovoriacich obyvateľov v mestách sa spoločnosť Maori snaží rozvíjať na Novom Zélande najmä kultúru, ktorá by mohla posilniť postavenie a používanie maorijského jazyka.

Tematický blok *jazyk – etnicita – kultúra* obsahoval šesť príspevkov. S. Čmejrková z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Prahe preverovala koncept individuálneho komunikačného štýlu pri analýze mediálneho dialógu v príspevku *Identita mluvčích v různých komunikačních situacích: komunikační styly*. Analyzovala televízne interview s dvomi mladými českými spisovateľkami a sledovala ich hovorený prejav v porovnaní s ich písaným literárnym prejavom. Následne sa zamýšľala, do akej miery ovplyvňuje komunikačný štýl autoriek komunikačný štýl moderátorov. – V príspevku *Lingvokultúrny aspekt politického diskurzu na Slovensku* predstavili O. Orgoňová a A. Bohunická z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave diskurz utváraný v súvislosti s prezidentskými voľbami na Slovensku v roku 2009. Politický diskurz skúmali autorky ako fenomén fixovaný prostredníctvom masmediálnych prostriedkov. Opísali diskurz ako proces, ktorý v sebe nesie javovú dynamickosť, premenlivosť a variabilnosť diskurzu samého. – Odpoveď na otázku, či sa český administratívny štýl v posledných rokoch mení pod vplyvom procesov európskej integrácie alebo sa zvyrazňujú jeho vlastné charakteristické črty, hľadala v príspevku *Úřední (administrativní) čeština pod vlivem evropské integrace* J. Hoffmannová z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Prahe. Autorka analyzovala dokumenty Európskej únie preložené do češtiny a zamerala sa na množstvo preberaných slov do češtiny, pohyb medzi formulami, klišé a výrazovým stereotypom, na inovatívnosť v týchto prejavoch a na konzervatívne vyjadrovanie – knižné až archaické. – J. Pekarovičová z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sa vo svojej reflexii *Profesor Ján Horecký a Studia Academica Slovaca* vrátila do čias prvých ročníkov

Letnej školy slovenského jazyka a kultúry, na ktorej J. Horecký prednášal zahraničným účastníkom. Jeho príspevky sa nachádzajú v 29 ročníkoch zborníkov SAS a patrí v ňom k jedným z najproduktívnejších autorov. J. Pekarovičová sa v priereze pristavila pri jeho najvýznamnejších príspevkoch a témach, ktoré často inovatívne rozpracúval alebo modifikoval práve v rámci prípravy na prednášky pre zahraničných študentov slovenčiny či v diskusii s nimi.

Sociálne determinanty spisovného a národného jazyka – sociolingvistické aspekty komunikácie, taký názov niesol tretí tematický blok, do ktorého zaradili svoje príspevky ôsmi autori. Analýzu stratifikácie slovenčiny podľa profesora Horeckého, ktorú predložil J. Bosák z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a pripomenul v nej prvý stratifikačný model slovenčiny J. Horeckého z r. 1979 založený na typológii komunikačných udalostí (komunikačných aktov), ako aj jeho vplyv na sociolingvistické koncepty stratifikácie reflektujúce vplyv okolia na systém, dokreslila z diachrónneho hľadiska G. Múcsková (Filozofická fakulta Univerzity Komenského a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave). Príspevok *Status jazyka z hľadiska jazykového plánovania v podmienkach slovenskej jazykovej situácie* orientovala na predstavenie statusu slovenčiny a ďalších jazykov fungujúcich na území Slovenska v konkrétnej historickej a jazykovej situácii a na dynamiku a zmeny vo vývine postavenia týchto jazykov.

Hľadanie odpovede na otázku pojmového vymedzenia a terminologického pomenovania komunikácie medzi trénerom a hráčmi loptových hier podnietilo riešenie takto zameraného grantu i prípravu príspevku *Sociálna inštitúcia – komunikačný register – šport*. Autorky D. Slančová (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove) a T. Slančová (Fakulta športu Prešovskej univerzity v Prešove) pristúpili k problematike z hľadiska sociológie, lingvistiky a športovej humanistiky a analyzovali konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí v rámci istého mikrosociálneho komunikačného registra. – K. Musilová z Pedagogickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci predložila čiastkové výsledky dlhodobého sociolingvistického výskumu česko-slovenských (nielen) jazykových vzťahov po rozdelení spoločného štátu. Prostredníctvom dotazníkov sledovala medzi slovenskými vysokoškolskými rozsah ich kontaktov s českým prostredím, zameriavala sa najmä na študentské názory súvisiace so slovenským dabingom v českých filmoch a českým dabingom v slovenských filmoch, s prekladmi z češtiny do slovenčiny a naopak a zaujímala ju aj percepčná kompetencia Čechov a Slovákov v súčasnosti spojená s používaním kontaktných jazykových javov.

V príspevku J. Skladanej z Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave sa upriamila pozornosť na praktickú oblasť vedeckého pôsobenia J. Horeckého, jazykovú kultúru, ktorá mala podklad v jeho bohatej teoretickej práci vo všetkých jazykových disciplínach. Autorka zdôraznila, že J. Horecký sa vždy opieral o aktuálny stav súčasnej jazykovej situácie. Za dôležitý faktor považoval jazykový úzus, používanie jazyka v bežnej hovorenej podo-

be. Každý jeho záver bol však vždy podložený serióznym vedeckým východiskom. – E. Klapicová-Hornáčková z Františkánskej univerzity v Steunbenville rozprúdila svojím príliš jednostranne orientovaným príspevkom *Je internetová komunikácia nástrojom na zveladenie či ohrozenie jazyka?* širokú nesúhlasnú diskusiu medzi poslucháčmi. Komunikáciu na internete analyzovala z hľadiska jej negatívnych vplyvov na používateľa, akými sú ochudobňovanie jazyka, oslabenie slovnej zásoby, zámerné zjednodušovanie morfologickej a syntaktickej štruktúry viet a pod.

Tematický blok *semiotika – systém/štruktúra – gramatika – sémantika* naplnili štyri príspevky, z ktorých vyberáme dva. M. Avramovová z Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave ponúkla poslucháčom príspevok *Tehotné slová. Adjektíva označujúce oplodnenú ženu (samicu) v lexikografickom spracovaní*, v ktorom sa venovala lexikografickému spracovaniu synonymického radu týchto špeciálnych adjektív. Za problém považuje uvádzanie príslušných heslových slov v mužskom rode, hoci v základnom význame je ich spájanosť obmedzená na feminína, a tiež lexikografický opis lexikálneho významu týchto slov, kde vzťažné zámeno alebo činné prídavné v mužskom rode pôsobí rušivo. – O dvoch slovesných kategóriách v bengálčine informovala v príspevku *Čas a aspekt v bengálčine* A. Rácová z Ústavu orientalistiky SAV v Bratislave. V bengálčine sú spomínané dve kategórie úzko späté a vyjadrujú sa pomocou určitých slovesných tvarov, tradične nazývaných časy. Systém v jazyku tvoria štyri jednoduché časy a štyri zložené časy, z hľadiska aspektu ich možno rozdeliť na imperfektívne a aspektuálne prísne nevyhranené. Každému z nich autorka venovala osobitnú pozornosť.

Druhým najväčším tematickým blokom bol blok s názvom *slovtvorba – morfematika – morfológia*, do ktorého autori zaradili desať príspevkov. Pozornosť tu vzbudzoval trochu provokačne pôsobiaci názov príspevku *O lexikálnej morfológii aneb Jak se dostat z dokulilovských sítí*. B. Bednaříková z Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v ňom vychádzala z kánonu dokulilovskej onomaziologickej metódy a snažila sa dokázať jej nekompatibilitu s vlastnými autorovými východiskami, ako aj s komárkovskou teóriou slovných druhov. – Modálnosti, osobitne epistemickej, sa vo svojom príspevku *Epistemická modálnosť a evidencialita v slovenčine* venovala M. Ivanová z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Autorka vymedzila škálu epistemickej hodnôt od vysokej pravdepodobnosti až po úplnú neistotu a upriamila pozornosť poslucháčov nielen na hodnotenie, ale aj na hodnotiaci zdroj. – H. Gladková z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe v príspevku *Centrum a periferie kategorie deminutivnosti (Co ukázala sonda do paralelního korpusu)* zdôraznila, že skúmaná kategória je definovaná celým komplexom sémantických a formálnych parametrov. Na materiáli paralelných korpusov z dielne Českého národného korpusu autorka porovnávala deminutívnosť v slovanských jazykoch, čo ju privedlo k poznaniu, že štruktúru deminutívnosti môžeme kategorizovať a tak prispieť k analýze jej kontextovej podmienenosti. – Pomenova-

niam motivovaným menami zvierat sa v príspevku *Geografický pohľad na niektoré názvy rastlín motivované názvami zvierat* venovala A. Ferencíková z Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave. Z lexikálneho zväzku Atlasu slovenského jazyka analyzovala 20 dvojslovných pomenovaní lúčnych a lesných rastlín s prívlastkami odvodenými od zvieracích názvov a jednoslovné názvy, ktoré majú v slovtvornom základe zvieracie podstatné meno.

Príspevkom *Predikační, nebo predikativní? O konkurenci adjektiv zakončených na -ační a -ativní v úzu současné standardní psané češtiny* pozval F. Štícha z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky v Prahe k zamysleniu sa nad skúmaním tvorenia slov a ich opisov v slovníkoch a nad možnosťami, ktoré na tento cieľ ponúkajú elektronické korpusy. Ich analýzou autor zistil existenciu viacerých faktorov, ktoré vplývajú na konkurenciu adjektív typu *komunikační* a *komunikativní*. – S. Oriňáková z Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Prešovskej univerzity v Prešove, F. Šimon z Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach a J. Genči z Fakulty elektrotechniky a informatiky Technickej univerzity v Košiciach v príspevku *k morfematickej analýze latinských substantívnych a adjektívnych kompozít* predstavili morfematickú analýzu týchto kompozít z Latinsko-českého slovníka od autorov J. M. Pražák – F. Novotný – J. Sedláček. Kompozitá autori rozdelili na vlastné kompozitá a tzv. iuxtapozície, spojenia so zreteľnou pádovou formou prvého člena kompozita. Zistili, že pri iuxtapozíciách došlo k prehodnoteniu pôvodných gramatických a derivačných morféme na interfixy.

Štyri vystúpenia tvorili tematický blok *aktuálne problémy terminológie a terminografie*. Pracovníčky Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave K. Buzássyová v príspevku *Trvale inšpirujúce podnety terminologických výskumov profesora Jána Horeckého* a A. Jarošová v príspevku *Aspekty idiomatičnosti: medzi frazeológiou a terminológiou* prezentovali odraz teórie J. Horeckého v koncepcii tvorby Slovníka súčasného slovenského jazyka. – M. Bujalková z Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Martine uvažovala v príspevku *Pojmové systémy v lekárskej terminológii* nad klasifikáciu pojmových systémov na základe ich znakov, ale aj vzťahov medzi príbuznými pojmi. K medicínskym pojmovým systémom patria klasifikácie, nomenklatúry a tezaury. Špecifickou úlohou pojmových systémov v terminológii je vytvorenie organizačných zásad pre medicínske pojmy, štandardizáciu odborného jazyka medicíny, ale aj informatické a štatistické vyhodnocovanie. – V. Wambach z Fakulty filológie a umenia Viedenskej univerzity vo Viedni venovala pozornosť chemickej nomenklatúre a spôsobom odvodzovania slovenského chemického názvoslovía. Kontrastívne porovnávala túto problematiku s nemčinou a češtinou.

Oblasť *matematickej, počítačovej a korpusovej lingvistiky* bola zastúpená piatimi príspevkami. J. Hajič z Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe (v spoluautorstve s S. Cinkovou) prezentoval končiaci sa projekt syn-

taktickej anotácie anglických textov na ich pracovisku a s tým spojeného anotovaného paralelného česko-anglického korpusu. Vzhľadom na rozdielnosť tradícií sa museli riešitelia vysporiadať s „prelínaním“ anotácie založenej na syntaxi bezprostredných zložiek a anotácie založenej na závislostiach (a to nielen povrchových, ale aj hĺbkových). Na elimináciu týchto rozdielov bolo potrebné vyvinúť príslušné konverzné postupy a zapojiť aj manuálnu zložku. – Transkripčné systémy v počítačovom spracovaní hovorenej češtiny analyzoval P. Pořízka z Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zameril sa na lingvistické (fonetické), ako aj na technické otázky fonetickej transkripcie hovorenej češtiny, na dôležitosť správneho výberu transetu vhodného na konkrétny výskum a na vzťah medzi kódovaním znakov a ich grafickou reprezentáciou. – V. Benko z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave predstavil metodiku obohatenia morfolologickej anotácie Slovenského národného korpusu tak, aby bolo možné vytvárať v nástroji WordSketch Engine kolokačné profily samostatne pre zvrtné a nezvrtné podoby slovies. – *Korpus soukromé korespondence: zkušenosti a perspektivy* bol názov príspevku Z. Hladkej z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, v ktorom informovala o tvorbe korpusu súkromnej korešpondencie z rokov 1990–2005, o špecifikách tvorby takéhoto korpusu, jeho využití ako jedinečného zdroja informácií o jazykovom úze, ale aj o jeho perspektívach – doplnení korešpondencie z celého 20. storočia. – V. Schmiedtová z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe predstavila v príspevku *Český jazyk v období totality 1948–1989* jazyk propagandy a jazyk ľudí, ktorí na tlak propagandy reagovali s iróniou a humorom. Jazyk propagandy je možné skúmať z nového korpusu a bude to možné i zo Slovníka komunistického jazyka, ktorý v roku 2010 vyjde knižne. Jazyk ľudí žijúcich v danom čase a reagujúcich naň je zas možné skúmať zo súčasných korpusov, kde sa irónia a humor socialistických rokov dostávajú na povrch. Autorka sa okrem iného zmenila aj o tvorbe korpusu totality a štatistických zaujímavostiach zhromaždeného materiálu.

Do tematického bloku *kontrastívny výskum* bolo zaradených päť príspevkov, hoci porovnávacie výskumy boli náplňou viacerých predchádzajúcich vystúpení. A. Böhmerová z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave si v príspevku *Udomácnení hostia? Nahliadnutie do prítomnosti anglicizmov a dynamiky ich vplyvu na jazykové roviny súčasnej slovenčiny* kládla otázku, do akej miery a v akej podobe je pri preberaní dôležitá interlingvistika – dôverná znalosť jazyka zdroja výpožičiek – na odhalenie ich prítomnosti a dynamiky ich vplyvu na jazykové roviny súčasnej slovenčiny. – Problematiku prekladu lingvokulturém (v eseji G. Orwella *Politika a jazyk*) v rovnomennom príspevku skúmala M. Gavurová z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Autorka porovnávala dva slovenské preklady eseje s originálom a sústredila sa na hodnotenie ekvivalentnosti prekladateľských riešení, prítomnosti nežiaducich a nevyhnutných sémantických posunov, ale aj príkladov frazém, kliše, cudzích slov či vágnych slovných vyjadrení, s ktorými sa prekladatelia museli popaso-

vať. V závere príspevku sa zamýšľala nad tým, či sú Orwellom kritizované komunikačné stereotypy charakteristické aj pre súčasnú slovenčinu. – V ďalších príspevkoch v tomto bloku sa autori venovali porovnávaniu slovenčiny a bulharčiny (E. Vanyová-Kanová sa zamerala na fonologické systémy týchto jazykov), slovenčiny a ruštiny (T. Grigorjanová skúmala dynamické procesy v ich lexike) a slovenčiny a češtiny (P. Mitter analyzoval zloženiny a ich sémantické ekvivalenty).

Tematický blok *klasickej filológie* reprezentovalo päť príspevkov. Dobovú ohraničenosť etymologických výkladov Marca Terentia Varrona, ale aj vyzdvihnutie jeho hlbokej intuície v súvislosti s osvojovaním si systémovo-štruktúrnej stavby klasickej latinčiny predstavil v príspevku *Ars grammatica v diele Marca Terentia Varrona* J. Taraba z Filozofickej fakulty Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave. – T. Hamar z Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave analyzoval v príspevku *Latinské adjektíva charakterizujúce tep v diele Caelia Aureliana a v modernej lekárskej terminológii* ekvivalenty slova *tep* v gréckych prekladoch rímskeho autora. Pozornosť venoval adjektívam bližšie charakterizujúcim jednotlivé aspekty ľudského tepu, ktoré predstavujú korene modernej klasifikácie tepov v súčasnej lekárskej terminológii. – Ľ. Buzássyová z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave zaujala v príspevku *Fonológia latinčiny Jána Horeckého* s odstupom rokov postoj k niektorým z Horeckého podnetov týkajúcich sa fonológie latinčiny vypracovanej na základe latinského fonologického systému overovaného pomocou všeobecnej fonologickej teórie.

Ľ. Liptáková z Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa svojím príspevkom *Jazykoveda a lingvodidaktika* zaradila do samostatného bloku *aplikovanej lingvistiky*. Autorka uvažovala o postavení jazykovedy v procese didaktickej komunikácie v primárnom vzdelaní a zamýšľala sa aj nad hierarchiou princípov vyučovania v smere od kognitívneho edukačného systému. Naznačila, ako sa všeobecné princípy stavby a fungovania jazyka transformujú do obsahu a procesu vyučovania materinského jazyka.

Rokovanie konferencie trochu ovplyvnil čas jej konania – vyskytli sa viaceré náhle ospravedlnenia účasti vzhľadom na akútne zdravotné problémy alebo nepredvídané pracovné povinnosti. 61 vystúpení a sprievodná diskusia však tvorili aj tak veľmi bohatý program, počas ktorého sa prezentovali aktuálne teoretické uvažovania aj praktické analýzy najrôznejších jazykových javov. Vymedzené tematické bloky mali len orientačný charakter, príspevky do nich zaradené často presahovali ich hranice a mali aj interdisciplinárne rozmery. Dôležitý moment predstavovalo zastúpenie iných ako čisto slovakistických či bohemistických tém – prítomnosť klasických filológov, orientalistov, slavistov, anglistov, germanistov, prekladateľov, počítačových a korpusových lingvistov znamenala jednak rozšírenie štandardného obsahu špecializovanejších lingvistických konferencií a príjemné osvieženie a poskytla celostnejší obraz o súčas-

ných lingvistických bádaniach na Slovensku i v Čechách, jednak potvrdzovala rozsah pôsobenia J. Horeckého od akademických a vysokoškolských slovakistických pracovísk až po filologické pracoviská na lekárskech fakultách.

Asi sa nedá ani vyčíslieť, koľkokrát sa počas troch dní konferenčného podujatia *Človek a jeho jazyk 2010* spomenulo meno profesora Jána Horeckého, koľkokrát sa priamo i nepriamo citovalo z jeho diel prakticky vo všetkých oblastiach lingvistiky. Takáto štatistika sa bude dať urobiť až neskôr – na základe príspevkov publikovaných v pripravovanom zborníku materiálov z konferencie, do ktorého pribudne aj niekoľko neodprednášaných príspevkov. V zborníku však nebude zachytená tá nezabudnuteľná atmosféra tvorivého vedeckého i ľudského stretnutia lingvistov z rôznych vedeckých pracovísk piatich krajín, nad ktorou sa vznášal všadeprítomný pokojný a povzbudzujúci úsmev nášho pána profesora.

5. ročník bienálnej medzinárodnej konferencie Slovko

Mária Šimková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

marias@korpus.juls.savba.sk

Hlavným tematickým spojivom podujatí s názvom Slovko, ktoré sa konajú v Bratislave od r. 2001, je oblasť počítačového spracovania prirodzených jazykov. V prvom ročníku išlo o komornejší seminár zameraný na slovenčinu a češtinu, v druhom ročníku sa záber podľa prihlásených záujemcov rozšíril na všetky slovanské jazyky. Od r. 2005 organizáciu Slovka prevzal kolektív Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied a vzhľadom na pribúdajúcich účastníkov aj z neslovanských krajín najskôr strednej a postupne celej Európy sa všeobecné zameranie prestalo jazykovo špecifikovať. Súčasne si rozvoj korpusov a najmä na nich realizovaných výskumov vyžiadala posun prioritných tém a tematických blokov od informácií o metodike budovania a anotovania korpusov (písaných, jednojazyčných, paralelných, hovorených) a vývoja nástrojov na prácu s nimi po napr. špecifické otázky počítačovej lexikografie a terminografie, ktoré boli centrálnou témou štvrtého ročníka Slovka v r. 2007. Piate, polojubilejné Slovko so zameraním na korpusovo založené lingvistické výskumy sa konalo 25.–27. 11. 2009 v Kongresovom centre Slovenskej akadémie vied v Smoleniciach, kde sa zišlo takmer 50 účastníkov z 13 krajín. Tradične najvyššie zastúpenie bolo z ČR (10 príspevkov), Ruska (6) a Ukrajiny (5), rovnako 5 príspevkov bolo aj zo Slovenska. Jednotlivo sa zapojili referenti z korpusových a počítačovo- či matematicko-lingvistických pracovísk zo Španielska, Francúzska, Holandska, Nemecka, Rakúska, Slovinska, Bulharska, Poľska.

Lingvistické analýzy jazykového materiálu zhromaždeného v rôznych korpusových databázach prezentovali účastníci 5. ročníka Slovka v oblastiach lexikálnej sémantiky, slovotvorby, terminológie, morfológie, syntaxe a syntaktickej sémantiky, častým pomocníkom boli štatistické nástroje a frekvenčné ukazovatele. Piaty pracovník Ústavu formálnej a aplikovanej lingvistiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Karlovej univerzity v Prahe sa v troch príspevkoch zaoberali viacerými javmi sledovanými na báze syntakticky anotovaného Pražského zá-

vislostného korpusu. Magda Ševčíková (*The Meaning of the Conditional Mood Within the Tectogrammatical Annotation of Prague Dependency Treebank 2.0*) hodnotila funkcie kondicionálu v súčasnej češtine nielen v hypotetickej, ale aj v nehypotetickej výpovedi a predstavila pravidlá na perspektívne označkovanie jednotlivých hodnôt kondicionálu na tektogramatickej rovine PDT. Zdeňka Urešová s Petrom Pajasom (*Diatheses in the Czech Valency Lexicon PDT-Vallex*) a Markéta Lopatková s Václavou Kettnerovou (*Changes in Valency Structures of Verbs: Grammar vs. Lexicon*) sa venovali problematike diatézy. Prvá autorská dvojica sa sústredila na formálne vyjadrenie diatézy a zmenu povrchového vyjadrenia slovesa v prípade jeho použitia v sekundárnej diatéze. Cieľom tejto analýzy bola príprava súboru pravidiel na opis jednotlivých pozícií a ich kontrolu v PDT i ďalšie spracovanie v slovníku PDT-Vallex. Druhá autorská dvojica predstavila typológiu možných zmien vo valenčnej štruktúre slovesa v rámci gramatickej a sémantickej diatézy a možný spôsob ich reprezentácie vo valenčnom slovníku VALLEX. Autori uvedených príspevkov jednak mapovali reálne fungovanie konkrétnych javov na materiáli PDT, jednak na báze svojich záverov ponúkli aj riešenia na zlepšenie syntaktickej anotácie v PDT. Možnosť využitia povrchovej ontológie Sholva, založenej na databáze slovesných valencií VerbaLex s prepojením valenčných ukazovateľov na EuroWordnet, predstavil Marek Grác z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne (*Shallow Ontology Based On VerbaLex*). Jeho cieľom je použitie ontológie pri syntaktických analýzach, dezambiguácii a strojovom preklade.

Analýzu jazykového materiálu zo syntaktického hľadiska aj na báze všeobecných, syntakticky neanotovaných korpusov prezentovali zástupcovia viacerých lingvistických pracovísk. Jana Kesselová z Katedry knižničných a slovakistických štúdií Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove (*Operators for Extending and Developing an Utterance*) sa zamerala na operátory prípustkového vzťahu, ktoré predstavujú prechodný typ medzi operátormi na rozširovanie výpovede a operátormi na rozvíjanie výpovede. František Štícha z Ústavu pro jazyk český Akadémie vied ČR v Prahe uvažoval o vzťahu frekvencie a funkcie anaforika *takový* a o spôsobe jeho lexikografického spracovania (*Frequency, Function and Grammaticality: The Case of the Anaphoric takový*). Osobitnú pozornosť venoval modálnemu, neanaforickému použitiu slova *takový* a možnostiam frekvenčnej analýzy pri skúmaní pravidelností v jazyku. Dough Davidson z Inštitútu Maxa Plancka pre kognitívne vedy v Lipsku a Adriana Hanulíková z Inštitútu Maxa Plancka pre psycholingvistiku v Nijmegen (*Inflectional Entropy in Slovak*) predstavili štatistické miery frekvencií slov ako dôležitý údaj v psycholingvistických výskumoch, kde sa pomocou nich vysvetľujú procesy vyberania, porozumenia a učenia sa slov. Autori porovnávali mieru entropie ohýbania v slovenčine a srbčine. Morfológii boli venované aj ďalšie príspevky. Napr. Ol'ha O. Šypnivska z Kyjevskej národnej univerzity Tarasa Ševčenka v Kyjeve a Serhij V. Starykov z Inštitútu jazykovo-informačného fondu Národnej akadémie vied Ukrajiny (*The Creation of the Morphological Am-*

biguity Depository in Ukrainian) predstavili konšpektový opis ukrajinských morfológických homoným a možnosti ich dezambiguácie podľa významu. Petr Pořízka z Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Markus Schäfer z Matematicko-prírodovedeckej fakulty Rýnskej univerzity Friedricha Wilhelmsa v Bonne prezentovali softvérový nástroj na konverziu medzi českými morfológickými tagsetmi (*Morph-Con – A Software for Conversion of Czech Morphological Tagsets*). Svoj morfológický konvertor navrhli ako univerzálny: v prvej verzii umožňuje konverziu medzi pražským pozičným systémom a brnianskym atributívnym systémom, ale pomocou ďalších modulov umožní pridávanie aj iných ako českých tagsetov a dátových formátov. Zaujímavú novinku opäť priniesli Dana Hlaváčková, Karel Pala a Pavel Šmerk z Fakulty informatiky Masarykovej univerzity v Brne a Klára Osolobě z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne (*Exploring Derivational Relations in Czech with the Deriv Tool*). Nástroj na automatické testovanie derivácie slov v češtine spolupracuje so známym morfológickým analyzátorom ajka, čo umožňuje komplexnejšiu analýzu pravidiel derivácie a sémantiky derivačných vzťahov.

Značná časť prednesených a publikovaných príspevkov bola venovaná v súčasnosti veľmi aktuálnemu a rozšírenému trendu vyťažovania rôznych zdrojov na tvorbu terminologických slovníkov alebo súpisov. Cristina Borrell a Antoni Oliver z Univerzity Oberta de Catalunya v Španielsku (*IT: Moving Towards Real Multilingualism*) s použitím nástroja na automatické vyhľadávanie termínov vyextrahovali z oficiálnych dokumentov Európskej únie viacjazyčný glosár v rozsahu vyše 2 500 termínov, o. i. aj v katalánskom jazyku. Pomocou vlastnej štatistickej metódy automatického prekladu preložili španielske termíny z Eurovocu do katalánčiny a otestovali efektívnosť takéhoto prekladu. Viktor Zacharov z Filologickej fakulty Štátnej univerzity v Petrohrade v Rusku v spolupráci s Oľgou Mitrofanovou predstavil stratégiu poloautomatizovanej extrakcie termínov z korpusu ruských textov (*Automatic Analysis of Terminology in the Russian Corpus on Corpus Linguistics*). Lingvistické a štatistické nástroje generujú zoznamy jednoslovných a viacslovných termínov súdajmi o frekvencii a lexikálno-syntaktickými vzorcami, pomocou ktorých sa analyzujú kontexty s definíciami termínov, odhaľujú sa vzájomné vzťahy medzi nimi, získavajú sa synonymá či cudzojazyčné ekvivalenty. Podobne sa Tatjana Bobko, Marija Kasjanenko, Kuzma Lebedev, Valentyna Lukaševyč, Pavlo Petrenko a Lubov Grydneva z Počítačovo-jazykového laboratória Kyjevskej národnej filologickej univerzity podujali zostaviť slovník asi 1 000 termínov z oblasti počítačovej lingvistiky, a to na báze trilingválneho anglicko-rusko-ukrajinského korpusu textov (*Corpus of Computational Linguistics Texts*). Jednotlivé korpusy obsahujú lingvistické štúdie a príručky v rozsahu okolo 500 tisíc textových jednotiek z každého jazyka. Natalia P. Darčuk a Viktor M. Sorokin z Filologického inštitútu Kyjevskej národnej univerzity Tarasa Ševčenka v Kyjeve zas predstavili tezaurus a vyhľadávací systém na tvorbu elektronického slovníka jazykovedných termínov (*Text-Oriented Thesaurus Retrieval System for Linguistics*).

Podobné metódy a nástroje slúžia na vyhľadávanie akýchkoľvek kolokácií, ako to prezentovali autori ďalších príspevkov. Annelen Brunner z Inštitútu nemeckého jazyka v Mannheime v spolupráci s Kathrin Steyer (*A Model for Corpus-driven Exploration and Presentation of Multi-word Expressions*) vytvorila model lingvistickej interpretácie kolokačných profilov slov automaticky vygenerovaných z korpusu nemeckých písaných textov DeReKo. Pomocou tejto metódy je možné vizualizovať rôzne konštrukčné typy viacslovných spojení na viacerých úrovniach abstrakcie. Irina Nekipelova z Iževskej štátnej technickej univerzity v Rusku (*Composite Lexical Units as an Element of Lexicographical Historical Computer System*) si za východisko identifikácie ustálených spojení zvolila sémantickú špecifikáciu lexikálnych jednotiek v databáze ruských rukopisných historických dokumentov Manuscript.

Sémantický prístup a analýzu spoluvýskytov významov v paralelnom česko-anglickom korpuse realizovala Renata Šimůnková z Fakulty prírodovedno-humanitnej a pedagogickej Technickej univerzity v Liberci pri zisťovaní prostriedkov na vyjadrenie významu deontického *necessity not to* v angličtine a jeho ekvivalentov v češtine (*Analysis of the Means Expressing Strong 'Necessity Not To' in English and Czech Based on General and Parallel Corpora*). Łukasz Jędrzejowski z Katedry filozofie a humanitných vied Slobodnej univerzity v Berlíne (*On Epistemicity, Grammatical Person and Speaker Deixis in Polish (Based on the Polish Nationaly Corpus)*) prezentoval možnosť využitia korpusového materiálu na zriedkavé prípady epistemického kódovania. Ukázalo sa, že modálne sloveso *musieć* môže byť charakterizované nielen deontologicky, ale aj epistemologicky. Václav Březina z Filozofickej fakulty Aucklandskej univerzity na Novom Zélande (*"We Only Say We Are Certain When We Are Not": A Corpus-Based Study of Epistemic Stance*) skúmal modálne postoje v reči na materiáli korpusov hovorenej angličtiny, v ktorých analyzoval výrazy *must, certain, sure a certainly*. Materiál hovorených korpusov viacerých ďalších jazykov sa ešte len pripravuje, hľadajú sa spôsoby zapracovania neverbálnych častí komunikácie a efektívnej fonetickej transkripcie, o čom informovali viacerí autori z rôznych krajín.

Špecifické témy do programu rokovania priniesli napr. didaktický príspevok Marka Nagya z Katedry aplikovanej informatiky Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (*Using Speech and Handwriting Recognition in Electronic School Worksheets*), projekt 12-jazyčného paralelného korpusu slovanských jazykov – prekladov Ostrovského novely *Ako sa kalila oceľ*, ktorý prezentoval Emmerich Kelih z Inštitútu pre slavistiku Univerzity v Grazi (*Preliminary Analysis of a Slavic Parallel Corpus*), a projekt databázy berberčiny, ktorý predstavil Patrice Pognan z INALCO LALIC-Certal vo Francúzsku (*Database Creation Based on a Dictionary Using a Corpus Method*).

Z celej škály prihlásených tém sa organizátori pokúsili vytvoriť ucelené tematické bloky, ale vzhľadom na prelínanie sa viacerých rovín a prístupov v jednotlivých príspevkoch sme v tomto výberovom prehľade zvolili iné uspo-

riadenie. Istou výhodou programu bol jeho lineárny priebeh, teda spoločné rokovanie v jednej miestnosti bez delenia na sekcie. Pri spätnom pohľade na 5. ročník a po skúsenostiach z nedávnych podobných podujatí sa však zrejme budeme perspektívne usilovať vytvoriť väčší priestor na diskusiu nielen po odznení každej prezentácie.

Päť ročníkov bienálnej medzinárodnej konferencie Slovko o počítačovom spracovaní prirodzených jazykov istým spôsobom poskytuje obraz o vývine počítačovej a korpusovej lingvistiky na Slovensku, v Čechách i ďalších krajinách, z ktorých sa na podujatí v Bratislave pravidelne prezentovali výsledky výskumu v tejto oblasti. Pozitívnym trendom je posun od riešenia technických, skôr inžinierskych otázok k širšiemu využitiu materiálu zhromaždeného a spracovaného v korpusoch a "objavovanie" možností korpusovej lingvistiky aj klasickými lingvistami, ktorí sa 5. Slovka zúčastnili v hojnom počte. V posledných ročníkoch mali účastníci Slovka k dispozícii zborník príspevkov priamo na konferencii, všetky konferenčné materiály sú dostupné aj v elektronickej verzii na adrese <http://korpus.juls.savba.sk/~slovko/>. Organizátori zo Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV už pozvali záujemcov o šiesty ročník Slovka venovaného predovšetkým problematike automatizovaného prekladu, paralelných korpusov a multilingválnosti na stretnutie do Kongresového centra Majolika v Modre, ktoré sa bude konať 20.–22. 10. 2011.

Pokyny pro autory

Redakce přijímá pouze původní, dosud nepublikované práce v češtině, slovenštině, angličtině nebo němčině. Pokud je anglický nebo německý příspěvek napsán nerodilým mluvčím, redakce autora vyzývá, aby svůj text nechal korigovat rodilým mluvčím-lingvistou.

Redakce žádá autory, aby své příspěvky ve formátu *doc zaslali elektronicky na adresu **kg@ujc.cas.cz**. Zároveň je třeba na adresu redakce (**Korpus – gramatika – axiologie, Univerzita Hradec Králové, PdF, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové**) zaslat jeden anonymizovaný vytištěný exemplář.

Povinnou součástí příspěvku psaného v jakémkoli jazyce je anglický abstrakt v rozsahu 100 až 150 slov a klíčová slova v jazyce příspěvku a angličtině. U anglicky nebo německy psaných příspěvků o češtině žádáme též název, abstrakt a klíčová slova v češtině.

Základní struktura příspěvku:

- název příspěvku;
- jméno a příjmení autora;
- pracoviště, e-mailová adresa;
- anglický abstrakt, klíčová slova;
- text;
- reference

Úprava příspěvku:

- zejm. pokud chcete do textu vkládat tabulky či grafy, doporučujeme nastavit už pro rukopis velikost stránky A5, popř. užít písmo Cambria vel. 9 pro základní text, vel. 8 pro ostatní texty;
- příspěvek by měl být členěn na kapitoly (a event. subkapitoly); ty se označují čísly desetinné soustavy do maximálně čtyř číslic (1.; 1.1.; 1.1.2.; 1.1.2.1.); poté, je-li to nutné, lze užívat římských číslic (I, II) nebo písmen (A, a);
- doklady analyzovaných jevů je vhodné průběžně číslovat a číslo z obou stran uzávorkovat: (1); jednotlivé doklady se píší zkraje strany vždy v samostatném odstavci; pokud se jako doklad daného jevu uvádí několik vět (kvůli žánru, stylu, kontextu atp.), není nutno je číslovat, ale píší se v jednom bloku, shora i zdola vyčleněném z textu, jiným typem písma;
- doklady jsou na konci opatřeny citací zdroje; je-li doklad převzat z korpusu, stačí citovat tento korpus; má-li zavedenou zkratku, pak tuto zkratku, např. SYN2006pub;
- případná morfologická anotace příkladových vět by se měla dít v duchu pravidel Lipské konvence (Leipzig Glossing Rules).
- tabulky je třeba průběžně číslovat, opatřit názvem a umístit na stránce vlevo;
- poznámky jsou umístěny pod čarou;
- citace v textu: např. (Daneš, 1969, s. 86);
- úpravu referencí provádějte podle následujícího vzoru:

DUŠKOVÁ, L. (1984): Some contrastive notes on interrogative sentences in Czech and in English. *Philologica Pragensia*, 72–82.

BIRJULIN, N. A. – CHRAKOVSKIJ, V. S. (2001): Imperative sentences: theoretical problems. In: V. S. Chrakovskij (ed.), *Typology of Imperative Constructions*. München: Lincom Europa, 354 pp.

ZIFONUM, G. – HOFFMANN, L. – STRECKER, B., et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*, Bd. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Redakce si vyhrazuje právo příspěvek odmítnout nebo vyžádat jeho úpravu.

Příspěvky procházejí posouzením nejméně dvou nezávislých oponentů, kteří nejsou členy redakce.

Instructions for authors

The journal solicits only original, previously unpublished work. Articles can be written in Czech, Slovak, English, or German. Please be advised that if the article is written in a language that is not the author's native language, authors are asked to have their manuscript carefully checked by a native speaker.

Manuscripts should be submitted both electronically and in one hard copy. Please email the article as an attached file to the address **kg@ujc.cas.cz** and send one hard copy, without showing the author's name, to the postal address of the journal: **Korpus – Gramatika – Axiologie, Univerzita Hradec Králové, PdF, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové**. The printed copy should be written in Microsoft Word, font size 12 pts., line spacing 1.5, and with sufficient margins.

Each submission must be accompanied by an abstract of 100–150 words, written in English.

The file with the electronic submission should contain the following:

- submission title;
- author's first and last name;
- affiliation and the author's email address;
- abstract in English;
- text of the article;
- references.

Formatting guidelines

The paper should be divided into **sections** (and, possibly, **subsections**). These are numbered in a decimal system, up to four levels (e.g. 1; 1.1; 1.1.2; 1.1.2.1). If additional subsections are needed, use Roman numerals (I, II) or letters (A.; a.).

Attested examples should be numbered sequentially, by using numbers enclosed in parentheses: (1). Examples are not indented but each example forms a separate paragraph. If an example consists of multiple sentences (for stylistic, contextual, etc. purposes), they are written in one contiguous sequence, not as separate (and numbered) paragraphs. The examples should be separated from the main text by a single line and typed in a different font, preferably in Verdana, size 9 pts, single spaced.

Each example is accompanied by reference to its source. If the example is taken from an electronic corpus, it is sufficient to name the corpus; if the corpus has a standard abbreviation, use the abbreviation, e.g. ČNK.

Tables must be numbered and each table must be accompanied by a caption. Tables are left-justified.

Footnotes are numbered sequentially and placed at the bottom of the page.

Literature cited in the text: (Daneš, 1969, s. 86).

Bibliographic references are formatted as follows:

DUŠKOVÁ, L. (1984): Some contrastive notes on interrogative sentences in Czech and in English. *Philologica Pragensia*, 72–82.

BIRJULIN, N. A. – CHRAKOVSKIJ, V. S. (2001): Imperative sentences: theoretical problems. In: V. S. Chrakovskij (ed.), *Typology of Imperative Constructions*. München: Lincom Europa, 354 pp.

ZIFONUM, G. – HOFFMANN, L. – STRECKER, B., et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*, Bd. 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

The editors reserve the right to reject unsuitable submissions and to request revisions. Each submission will be reviewed anonymously by two reviewers, not by the journal's editors.

Poděkování recenzentům

Redakce děkuje recenzentům příspěvků zaslaných redakci časopisu KORPUS – GRAMATIKA – AXIOLOGIE za jejich vstřícnost a za to, že vyhověli všem požadavkům redakce na posouzení zaslaných příspěvků.

Kromě členů redakční rady se na recenzním řízení podíleli mj. (abecedně):

Robert Adam,

Božena Bednaříková,

Světla Čmejrková,

Vít Dovalil,

Milena Hebal-Jeziarska,

Milada Hirschová,

Jana Hoffmannová,

Petr Karlík,

Ivana Kolářová,

Pavel Kosek,

Jarmila Panevová,

Zdenka Rusínová,

Věra Tauchmanová,

Ludmila Uhlířová

a další.